

EKUMENIZAM KOD NAS

Danas nitko više ne može na ekumenizam — a tako ni na misijski rad — gledati uglavnom samo kao na lijepu teoriju. Nije to više samo stvar predavanja, knjiga, revija, tečajeva i zasjedanja bilo s katoličke, bilo s nekatoličke strane. Nije ni samo stvar privatne inicijative, akcija pojedinaца, entuzijasta i vizionara, kako je to u stvari bivalo sve do najnovijih vremena. Jednog Galicina, Solovjeva, Strossmayera, Stojana, Grivca, da spomenemo samo nekoliko najpoznatijih i da se ograničimo samo na slavenski svijet. Ne može to više ni ostajati, kao do nedavna, uglavnom samo među zidinama sjemeništa i samostana, kao više manje isključivo molitvena djelatnost pobožnih duša. A ne može se to više ni vršiti samo u fakultativnim skupinjskim okvirima kao u svoje vrijeme katolički unijski kongresi na Velehradu, u Engleskoj, »Oxfordski pokret«, »Malineski razgovori«, kao religiozni tečajevi i vijećanja u Taize-u, »svesvjetske crkvene konferencije« u Stockholmu i Lausani, u najnovije vrijeme »Ekumensko vijeće crkava« s kojim od nedavna surađuje i Sveta Stolica. Nije to više prepušteno ni slobodnoj diskusiji.

Novo crkveno zakonodavstvo na polju međuvjerskih odnosa

Danas su i ekumenizam i misije — ponešto i za nekatolike, a za katolike u potpunosti — obligatne, normative i službene akcije Crkve, sistematizirane i auktoritativno organizirane i vođene. Potpadaju pod zakon, vežu u savjesti, predstavljaju dužnost za svakoga vjernika. Drugi ih je vatikanski sabor i legalizirao i kodificirao specijalnim sadorskim odlukama: dekretom »Orientalium Ecclesiarum« od 21. XI 1964, dekretom »Unitatis redintegratio« od 21. XI 1964, dekretom »Ad gentes« od 7. XII 1965, deklaracijom »Nostra aetate« od 28. X 1965.

Crkva je svu tu materiju načelno i organizacijski stavila pod svoju jurisdikciju i dala joj sasvim konkretne, zakonske norme. Norme koje je kasnijim pokoncilskim zakonodavstvom samo još više nadopunila i precizirala. I neprestano ih nanovo nadopunjuje i precizira. Osobito u pogled ekumenizma, 18. III 1966. donesena je »Instrukcija Kongregacije za nauk vjere o mješovitim ženidbama«, 22. II 1967 izašao je »Dekret Svete Kongregacije za istočnu

Crkvu o mješovitim ženidbama između katolika i istočnih krštenih nekatolika»; 14. V 1967. publiciran je već i I. dio »Ekumenskog direktorija Sekretarijata za kršćanstvo jedinstvo«. Tim dokumentima provedene su i vrlo radikalne promjene u dosadašnjoj disciplinskoj praksi katoličke Crkve u odnosu prema nekatoličkim kršćanima, a posebno prema pravoslavicima. Priznata je valjanost mješovitih vjenčanja katolika, najprije već saborskim dekretom »Orientalium Ecclesiarum« (n. 18.) onih istočnog obreda, a kasnije i onih zapadnog obreda, s pravoslavicima, i kad je vjenčanje obavljeno u pravoslavnoj crkvi i pred pravoslavnim svećenikom; ne upadaju više u izopćenje katolici, koji se vjenčaju u nekatoličkoj kršćanskoj crkvi; dopušteno je pravoslavicima kumovanje na katoličkim krštenjima i obratno; pravoslavci mogu iz opravdana razloga primiti sakramente u katoličkoj crkvi, a katolici u pravoslavnoj; dokinuta je zabrana »communicationis in sacris«, — katolici mogu prisustvovati pravoslavnoj liturgiji, pa tim prisustvovanjem zadovoljiti i svojoj blagdanskoj dužnosti; — pravoslavnim biskupima i svećenicima mora se u katoličkim crkvama davati jednako mjesto i jednaka čast kao i katoličkim; katolički svećenici mogu u pravoslavnim crkvama nositi koralno odijelo, itd.

Nijesu svi ni u katoličkim krugovima oduševljeni tim novim direktivama: mnogi ih primaju sa skepsom, mnogi se i plaše njihovih praktičnih posljedica. Ali zakon je zakon, a katolička je Crkva Crkva auktoriteta. S tim novim pravnim stanjem mora svatko u njoj računati. Valja se lojalno prilagoditi novoj legislativi i novoj situaciji. Valja vjerovati u nadnaravnu intuiciju Crkve i u ideal, koji je ona sebi i nama tim postavila. I valja ozbiljno raditi na njegovoj realizaciji. S puno širine i dobre volje, ali dakako i s puno opreza i prosvijetljenje razboritosti. U svim tim dokumentima insistira se izriječkom na neposrednoj odgovornosti hijerarhije za taktičnu provedbu novih mjera na terenu i u praksi (OE, n. 29, UR. I, 4, II, 8, III, 15). Direktorij predviđa u tu svrhu posebne ekumenske komisije u biskupijama pri biskupskim konferencijama.

Među onima s fronte i iz dijaspore

Međutim, nije za sve katoličke narode ovaj ekumeniistički rad jednako aktuelan, i ako je za sve u principu identičan, pa i obligatoran. Nije jednostavno zato, što oni

svi ne žive u neposrednom kontaktu ni s nekatoličkim kršćanima, ni s nekršćanima. Ima osobito u jugozapadnoj Evropi ali i drugdje, tzv. čisto katoličkih naroda. Talijani, Španjolci, Portugalci, Južnoamerikanci, pa uglavnom i Francuzi i Belgijanci i Austrijanci i Poljaci. Odavna su primili kršćanstvo. Nije, uz izuzetak Poljaka, u njihove zemlje bilo turskih, a zadnjih stoljeća ni saracenskih i maunskih invazija; daleko su, opet uz izuzetak Poljaka, od pravoslavnog istoka; »reformacija« nije nikada uspjela da se u njima ozbiljno afirmira. Nemaju koga misionirati, pa ni vraćati natrag u Crkvu u onom klasičnom smislu. Ako među njima ima inovjercaca, to su samo pojedinci-useljenci ili manje skupine. Ako oni moraju nekoga predobivati za katoličko kršćanstvo, to su samo »novi pogani«, dojučerašnji katolici, koji su praktično (a danas sve više i teoretski) apostazirali od kršćanstva, prije svega onoga živog i djelotvornog. Ali ti nijesu predmet ni »misija« ni »ekumenizma« u smislu ovih dekreta. S njima valja govoriti i »dijalogizirati« s drukčijih pozicija kao s bezvjercima i ateistima. Za njih se brine posebni »Sekretarijat« u krilu i pod auctoritetom Svete Stolice. Specifične »misije« i »ekumenizam« u tim će krajevima još dugo ostati uglavnom stvar teoretskog proučavanja stručnjaka, molitvenog financijskog apostolata i pojedinačnog (ili skupinskog) eksporta zvanja, a nikako masovnog terenskog rada.

Terenski rad past će — **po naravi stvari** na leđa onih katoličkih naroda, koji žive izmiješani s krštenima ili nekrštenim inovjercima. Na zemlje s protestantskom, odnosno pravoslavnom ili muslimanskom manjinom — ili i većinom — i razumije se na uglavnom još kompaktno nekršćanske krajeve: one »misijske«, s katoličkom dijasporom i tzv. »mladim Crkvama«. U takvim krajevima »ekumenizam« i »misije« od prvoga su vitalan vjersko-crkveni problem. Problem koji ne trpi odgađanja i koji mora biti pastoralno rješavan hitno i organizirano.

A mi u Jugoslaviji svakako spadamo među ove zemlje. Na terenu smo, koji je s te strane i tipičan i klasičan. Nije kod nas, kao npr. na evropskom sjeveru i zapadu ili u sjevernoj Americi, samo jedna fronta: ona ekumenistička, ona prema nekatoličkim kršćanima. Mi smo među rijetkim katoličkim narodima, koji uporedo moraju držati — i drže stoljećima — dvije fronte: prema nekatoličkim kršćanima — pravoslavicima — protestanti u nas ne predstavljaju

akutan problem (nikada ih među nama nije bilo u većem broju) — i s nekrštenim inovjercima — muslimanima. Stotine godina živimo i s jednima i s drugima. Nijesmo im samo susjedi, nego — većini — i sunarodnjaci ili najbliži krvni srodnici. Kroz našu današnju državu išla je već više od dvije tisuće godina granica između zapada i istoka, pa kasnije i između katolicizma i pravoslavlja. A onda su nas česte invazije i seobe doslovce ispremiješale. Malo je naših krajeva uopće ostalo kompaktno katoličkih, skoro u svima ima i pravoslavnih doseljenika. A turski vojni prodori na zapad unijeli su opet u 14. i 15. stoljeću k nama islam. Velik se dio našega katoličkog i pravoslavnog, a pogotovu bogumilskog, svijeta »isturčio«: prihvatio vjeru osmanlijskih osvajača. Osobito u Bosni i Hercegovini, a onda i u Staroj Srbiji i u Makedoniji. I prvi su nam se susjedi — Šiptari, Albanci — najvećim dijelom »poturčili«, a onda već kao muslimani selili u nekada srpske i pravoslavne, južne krajeve naše današnje države, koji su bili opustjeli velikom seobom Srba u Srijem i u Vojvodinu, pod patrijarhom Arsenijem Crnojevićem. Tako muslimana ima danas u Jugoslaviji već oko dva milijuna: onih bosanskih (i ponešto sandžačkih), naše krvi i jezika, a još više onih šiptarske narodnosti i jezika na Kosovu i u Metohiji.

Tako se mi na čitavoj liniji susrećemo i s problemom ekumenizma i s problemom misijskim ili kvazimisijskim, jedne nekršćanske religije. Imamo u tom pogledu stoljetna iskustva i tradicije. Nije nam problem uopće nov, naš je, starinski i domaći.

Ali, dakako, nova mora biti i kod nas — sada iza II. vatikanskog koncila — konfrontacija s njim. Volja Crkve sili nas i na nove akcije i na nove metode. Morat ćemo odsele k tome problemu sustavnije prilaziti. A morat ćemo u mnogočemu i revidirati dosadašnje svoje stavove i držanje.

Teoretski principi

Nije više u pitanju što moramo činiti. Nijesu više u pitanju principi akcije. Ono što je predvidio i propisao Sabor vrijedi i za nas. Niti smijemo akciju otkloniti, niti se smijemo u njoj pasivizirati. Mora nas sve s toga područja interesirati. Moramo rad na tom polju smatrati dužnošću, voljom Božjom, svojom apostolsko-nacionalnom misijom.

U pitanju nijesu principi akcije. U pitanju su detalji, pojedinosti, provedba, aplikacija, način, postupak i tempo. U pitanju je kako moramo raditi, kako moramo u našim konkretnim prilikama provoditi direktive koncila na eku-ekumenskom i misijskom polju.

Jedino na to pitanje želi odgovoriti i ovaj članak. Razumije se, bez ambicija na stručnjački auktoritet i na apodiktična i definitivna rješenja.

Ne mislimo u njemu uopće govoriti o ideji ekumenizma, a još manje o ideji misija. Tko hoće da se u tome smislu informira neka samo pažljivo pročita i analizira dokumente Svete Stolice što smo ih spomenuli! Nijesu nimalo dvoznačni. Odlikuju se jasnoćom, preglednošću, konciznošću, apodiktičnošću i intuicijom za situaciju vremena i za potrebe Crkve u današnjem svijetu masovnog otpada od religije i od kršćanstva. Šteta samo što svi još nijesu ni prevedeni na naš jezik: Dekret o misijama »Ad gentes«! Ponešto se o problemu pisalo i po našim časopisima. O islamu su izašla dva vrlo dobra informativna članka u »Bogoslovskoj Smotri« onaj od prof. S. Doppelhammera »Kršćani i islamski svijet« (g. 1965., br. 2) i onaj noviji od Tomislava Jablanovića »Dijalog s muslimanima« (g. 1967., br. 1.—2), a u đakovačkom »Vijesniku« članak od Dugoga: »Bog u poganskim religijama« (g. 1965., br. 7.—8. i br. 9). A o ekumenizmu pisao je i donosio o njemu informacije — i iz inozemstva — u više mahova đakovački »Vijesnik« g. 1964: »Katolički ekumenizam i II. vatikanski sabor« (br. 2.), »Svjedočanstvo jednog svjetovnjaka o ekumenizmu — Govor Jean Gittona pred saborskim ocima« (br. 3), »Katolik pred problemom sjedinjenja kršćana« — Iz knjige A. kardinala Bea: »Pour l'unité des chrétiens« (br. 5. i 6.), Petar Pajić: »Tajna kršćanskog jedinstva« (br. 7.—8), »Ut omnes unum sint« — Izvještaj o predavanjima po Evropi i Americi i o knjizi kardinala Bea, predsjednika Sekretarijata za jedinstvo kršćana (br. 9. i 10), Petar Ribinski: »Dijalog« (br. 10), g. 1965.: »Dekret o ekumenizmu« (br. 1), »Jedinstvo Crkve — Nagovor pape Pavla VI prigodom generalne audijencije 22. I 1964« (br. 1), »Svepravoslavna konferencija na Rodosu« (br. 1), »Ekumenizam u Francuskoj«, prema časopisu »L' Union« (br. 1), Stjepan Schmidt: »Ekumenski rad kardinala Bea« br. 1), Dr Antun Pilepić: »Kako je Newman prešao u katoličku Crkvu?« (br. 7.—8), »Crkvena izopaćenja u Rimu i Carigradu dokinuta« (br. 12), g. 1966.: »Govor Svetoga Oca u bazilici

sv. Pavla prilikom zajedničke molitve za sjedinjenje kršćana« (br. 1), »Poruka promatrača saborskim ocima« (br. 1), »Instrukcija Kongregacije za nauk vjere o mješovitim ženidbama« (br. 4), »Anglikanski nadbiskup Michael Ramsey kod Pape« (br. 5); Mato Bogošić: »Stazom dijaloga« (br. 10), g. 1967. Franjo Gruić: »Pokret prema jedinstvu širi se i produbljuje — Govor što ga je preko bavarskog radija održao kardinal Bea predsjednik Sekretarijata za jedinstvo, 18. I 1967.« (br. 3), »Sluga Božji Antun Ćiril Stojan« (br. 3), »Dekret Svete Kongregacije za istočnu Crkvu o mješovitim ženidbama između takolika i istočnih krštenih nekatolika«, od 22. II 1967. (br. 4), Nekoliko je članaka s toga područja izašlo i u »Bogoslovskoj Smotri«: g. 1963.: dr P.: »Koncil u istočno-crkvenom gledanju« (br. 1), g. 1965.: dr Jordan Kunčić: »Jedinstvo u Kristu — Uz dekret Pavla VI. o ekumenizmu od 21. XI 1964.« (br. 2), Pavao Butorac: »Bokeljski sveci i ekumenizam« (br. 2). Pojedinih članaka, vijesti i informacija bivalo je u ovom našem časopisu i u drugim našim katoličkim listovima, osobito u zagrebačkom »Glasu koncila«, dok se list: »Poslušni duhu« već drugu godinu izlazi u Zagrebu, ni ne bavi drugim osim problemima i dokumentacijom ekumenizma.

Problem praktične primjene

Nas ovdje zanima problem ekumenizma jedino sa svoje izrazito praktične strane i u našim nacionalno-lokalnim prilikama. Htjeli bismo na njega pogledati u svjetlu naših konkretnih iskustava iz prošlosti. Iskustva koja bi nam u pozitivnom ili negativnom smislu mogla dobro poslužiti i za naš budući ekumenistički rad i to kao orijentacija i perspektiva.

Iskustva prošlosti. Realne ocjene

Možda je bilo ljudi koji su u prvom zanosu računali sa sjedinjenjem kao s nečim što će biti realizirano još u našoj generaciji. Čini se da je i papa Ivan XXIII kad je sazvao II. vatikanski sabor i na njemu pokrenuo tu akciju bio među takvim optimistima. Pavao VI kao da na to aludira u svome govoru u bazilici sv. Pavla pri zajedničkoj molitvi za sjedinjenje na svršetku Sabora. Međutim, danas nitko ozbiljan s tim više ne računa. Čim se je prešlo od općih kombinacija na konkretna pitanja, svi su — i na sa-

boru — vidjeli da su takve nade nerealne. Prevelike su razlike — i doktrinalne i ekleziološke i disciplinarne i psihoško--tradicionalne — da bi ih se u čas moglo premostiti. Stoljeća su raskoraka i nepovjerenja među nama. Drugo su želje i dobra volja, a drugo spremnost na reviziju načelnih i programatskih stavova. Stvarno svatko i danas ostaje uz svoje ideje i očekuje koncesije više od drugih nego od sebe. Treba se samo sjetiti, pomalo i strastvene, reakcije grčke Crkve i njezina episkopata na unijske inicijative II. vatikanskog sabora; treba samo pročitati s te strane izvanredno značajan interview anglikanskog primasa, canterburyjskog nadbiskupa dr-a Ramsey-a — donio ga je »Glas koncila« od 11. VI o. g. pod naslovom: »Mogućnost dijaloga katolika i anglikanaca« — gdje on — čovjek inače sigurno dobre volje i diplomatskog takta — sugerira kako bi put do unije morao voditi preko tumačenja papinskog primata kao u stvari kolektivnog, biskupskog auktoriteta, predstavljena u Papi, i preko razlikovanja bitnih i nebitnih katoličkih dogmi da svakto odmah opazi kako je još dubok ponor koji nas dijeli. Zato Sabor i u Dekretu o ekumenizmu — u njegovu završnom odsjeku (III, 24), — izrijeком opominje vjernike da se u ekumenskim nastojanjima čuvaju svake neozbiljnosti i nerazbora, a za sebe izjavljuje da djelo sjedinjenja svih kršćana u jednoj i jedinstvenoj Crkvi nadilazi ljudske sile i moći, pa on stoga svoju nadu prije svega i potpuno (»penitus«) stavlja »u Kristovu molitvu za Crkvu, u Očevu ljubav prema ljudima i u silu Duha Svetoga«. A Pavao VI ističe to svakom prilikom pri svojim ekumenskim susretima i u svojim ekumenskim govorima. Svoju »nadu da će se taj problem sigurno — ne danas, ali sutra — moći riješiti. Polagano, postepeno, lojalno, veledušno. Treba do potpunog i pravog sjedinjenja prijeći još dug put i mnogo molitava uzdignuti prema Ocu svjetlosti, još mnogo noći probdjeti« (iz govora u bazilici sv. Pavla na koncu Sabora). A isto tako misli i kardinal Bea. On izrijeком kaže u svom govoru preko bavarskog radija (18. I 1967): »Moramo držati pred očima Spasiteljevu riječ upućenu apostolima: Nije vaše poznavati vremena i godine« (Dj. Ap. 1, 7). I križ raskola moramo znati nositi mirno i strpljivo, kolikogod se u osnovi ne možemo pomiriti s tom sablazni.

A, eto, u toj točki mi nećemo nikada biti u kušnji, da se oglušimo ovim razboritim opomenama, pa da se slijepo predamo jalovim nadama. Živimo na terenu. I previše jas-

no vidimo poteškoće. Gledamo ih pred sobom zorno i drastično. Kroz stoljeća smo ih gledali. Kroz stoljeća su toliki naši ekumenistički entuzijasti doživljavali gorka razočaranja. Od Križanića pa do Strossmayera. Znamo kako se mučno radila i stvarala naša marčanska unija i u kako se delikatnoj situaciji uvijek nalazila naša domaća, mala ujedinenja Crkva: i u Križevcima (s autohtonim, žumberačkim unijatima i s onima doseljenim, ukrajinskima), i u Makedoniji. Htjeli ili ne htjeli, moramo biti realisti — strpljivi realisti — u našim ekumenskim akcijama. Ne smijemo sebe postavljati maksimalističkih programa. Moramo se zasada zadovoljavati prvim koracima. Bez forsiranja i nametanja. Sam nam Dekret o ekumenizmu zabranjuje takvo forsiranje (II, 8, III, 18, 24). Moramo u svemu postupati oprezno i s najvećim razborom. U našoj katoličkoj javnosti nije, uostalom, nitko ni pokušao da u tom pogledu fantazira. Ni za vrijeme koncila ni poslije njega. To mi ostavljamo onima koji su daleko od pozornice događaja, od ljudi i od činjenica. Mi smo i prije 45 godina samo sa sažalno-ironičnim smiješkom slušali Msgr. a D. Herbigny-ja, kad je iza nekoliko posjeta, sastanaka, ručaka i zdravica u Beogradu izjavljivao kako je među Srbima sve zrelo za uniju i kako smo mi Hrvati svojim nacionalističkim šovinizmom i religioznom kratkovdnošću jedini krivci što do nje nije već došlo. A žalili smo i naivne talijanske kapucine u Bugarskoj koji su Propagandu neprestano zaspali optimističkim izvještajima iz Sofije u isto vrijeme, dok su bugarske okupacione vlasti u Makedoniji zahtjevale od katoličkog biskupa u Skoplju da se na njihovu vladu obraća samo preko pravoslavnih crkvenih vlasti, jer da oni druge Crkve u svojoj zemlji ne priznaju, a vlada je svoga prijestolonasljednika Simeona dala krstiti pravoslavno unatoč protivnim utanačenjima i s papom Pijom XI i s talijanskim savojskim dvorom prilikom vjenčanja cara Borisa s princesom Đovanom. Mi na sreću poznajemo i prilike i ljude i mentalitete i tradicije puno bolje od tih stranaca, pa ćemo i danas biti moramo biti — ljudi vjere, nade i rada ali ne ćemo biti ljudi iluzija. Taj barem ekumenistički kapital imamo. U tom smo barem pred ekumenistima zapada. I možda bi bilo za stvar ekumenizma i unije bolje da nas se s te strane i nas i druge faktore s terena — više pita i konzultira. Eksperimentalne poligone u Cr-

kvi, ako već bez njih ne mogu biti mnogi katolički zanesenjaci i »reformatori«, neka ograniče na liturgiju, gdje to, barem, ne će lako postati fatalnim.

Protiv dogmatičkih kompromisa

Ne naginjemo toliko kompromisu u dogmatičko-moralnim pitanjima. Nema među nama tendencija krivoga irenizma, koji bi htio ujedinjenje pod svaku cijenu, pa makar i na račun katoličke nauke. Rješavajući problem na najlakši, ali i na najnekršćanskiji način, u smislu za koji se oduševljavaju mnogi, osobito na protestantskoj strani — pogađanjem, cjenkanjem, traženjem »srednjega puta«, međusobnim koncesijama, odstupanjem od sadašnjih načelnih stanovišta katoličke Crkve, okupljanjem oko »esencijalnih točaka«, a ostavljanjem slobode u onome, što je »manje bitno«, sistemom »sestrinskih crkava«. A, dakako, da je to s katoličkog gledišta apsolutno neprihvatljivo. Kristova istina može biti samo jedna i cjelovita, — »una et unica«, — (dekret o ekumenizmu: »Unitatis redintegratio«, I, 3.). On ju je »svu« obećao svojoj Crkvi (Iv. 16, 13). U njoj ne može biti ni kontradikcija ni razlika. Nju prije svakoga sjedinjenja valja naći i priznati. Ne može istina biti ničemu žrtvovana, pa ni vanjskom — u stvari tada samo prividnom — jedinstvu kršćanstva. Danas, kad su na katoličkom zapadu po »novoj teologiji« u mnogim krugovima prihvaćene ideje vjerskog subjektivizma, relativizma, historizma, evolucionizma, ima ih dosta i među katolicima koji otvoreno ili prikriveno simpatiziraju s takvim poimanjem ekumenizma. Sv. Franjo i Luter vješaju se na isti zid i po duhovnim kućama kao ravnopravne veličine pred Bogom. Samo Crkva, Sabor, Papa — ali i ortodoksni elementi u drugim kršćanskim konfesijama, osobito među pravoslavicima neće o tom ni da čuju. Prije svega valja utvrditi što odgovara Evandelju i apostolskoj predaji i oko toga se moramo svi okupiti. Bez toga nije moguće sjedinjenje. Na to valja čekati. Za to valja moliti. Za duhovsko prosvjetljenje. II. vatikanski sabor samo u toj pretpostavci shvaća i prima konačno ujedinjenje. A razumije se on — ne sileći dakako u naprijed nikoga s druge strane da to prizna — predpostavlja da je u katoličkoj Crkvi ta punina duhovske istine, da je katolička Crkva jedina prava Crkva i da će se svi drugi kršćani dobre volje — kad kucne čas milosti — povratiti u njezino krilo. Katolici se koji ra-

de za uniju ne smiju odreći nijedne katoličke dogme. Ni onih najprijepornijih, koje su glavna zapreka uniji. Ni papinskog primata, ni Marijanskih dogmi, ni nauke, o konstituciji Crkve, o tradiciji, o Euharistiji, o sv. redu, o sakramentima. Sasvim otvoreno ističe to i Dekret o ekumenizmu (I, 3, II, 11, III, 24). »Ništa nije dalje od ekumenizma nego onaj krivi irenizam, koji dira u čistoću katoličke nauke i potamnjuje njezin izvorni i sigurni smisao« (II, 11). Katolička »ekumenska akcija ne može biti osim potpuno i iskreno katolička, vjerna istini koju smo primili od apostola i otaca i u skladu s vjerom koju je katolička Crkva uvijek ispovijedala« (III, 24). A papa Pavao VI rekao je to isto — samo na svoj superiorni i fini način — kad je u govoru pred predstavnicima drugih kršćanskih religija u crkvi sv. Pavla na svršetku Sabora apelirao na nekatoličke kršćane-ekumeniste, da to držanje katoličke Crkve uzmu kao izraz njezine vjernosti istini. »Nemojte je«, — katoličku, rimsku, Crkvu — »smatrati bezosjećajnom i oholom, ako ona osjeća dužnost da ljubomorno čuva polog (1. Tim. 6, 20), koji ona nosi sa sobom od početka! I mislite da istina nama dominira i sve nas oslobađa!«

A mi smo, eto, na sreću toga svijesni. Kod nas nitko ne pada ni na pamet da posumnja o tom integralnom pokladu istine u katoličkoj Crkvi. Nijedan se glas u tom smislu nije kod nas čuo, ni u najnovije vrijeme, ni prije. Ostali smo, hvala Providnosti, pošteni i od modernizma i od vjerske skepse. Držimo se tvrdo uz katoličku tradiciju. Svijesni smo i snage primata i značenja katoličkog univerzalizma. Nitko, ni od puka ni od inteligencije, ne pokazuje kod nas simpatija za dogmatičke kompromise. Znamo što imamo u katolicizmu i u papi.

Sekularizacija — najveći neprijatelj ekumenizma

Uvijek smo isticali da je najsigurniji i najbolji puk k uniji nutarnja snaga katolicizma. Katolička Crkva treba da dubokom vjerom i svetošću života svojih članova, autentičnošću i revnošću svoga evanđeoskog propovijedanja, čistoćom i dosljednošću svoga moralnog učenja, djelotvornom ljubavlju prema svima, svojom apostolskom vitalnošću, neporočnošću, plemenitošću, pobožnošću svoga svećentva i redovništva izađe pred sve ljude, pa i pred nekatoličke kršćane, kao jasan dokaz da je Krist u njoj i da on u njoj realizira svoje božanske osnove i obećanja. Ljudi

dobre volje zastat će i zamislit će se pred tim, štovat će je, približit će joj se, utvrdit će se u povjerenju, i — u času milosti, — ući će na njezina vrata. Ljudi uvijek više vjeruju svjedočanstvu života, nego i najelokventnijem svjedočanstvu jezika. I faktično, skoro su sve konverzije — i pojedinačne i skupine — išle tim putem, ili su barem imale to za preduvjet. To strahopočitanje pred objavom istine i Boga u Crkvi, apoligentika samo pomaže, i kad je najsolidnija, ako je strastvena i polemična više odmaže nego pomaže. Uz to staro pastoralno iskustvo stao je i Sabor. Molitvu i primjer uzorna i vjerom prožeta kršćanskog života stavlja on uvijek, kad govori o ekumenskim nastojanjima i uspjesima, na prvo mjesto (UR. I, 4). Nutarnja je obnova glavno. Bez nutarnjeg obraćanja Kristu nema pravog ekumenizma; to mu je, »duhovni ekumenizam« uz molitvu, pojedinačnu i skupnu, duša (UR. I, 4). Najveća je zapreka ekumenizmu loš život katoličkih kršćana. »Zato svi katolici moraju težiti za kršćanskom savršenošću i truditi se, svatko prema svome staležu, da se Crkva noseći na svome tijelu poniznost i umrtvljenost Isusovu (2. Kor. 4, 10, Filip. 2, 5, 8), svaki dan više čisti i obnavlja«, dok ne postane Kristu slavna (Ef. 5, 27), bez ljage i mane (UR. I, 4).

Momenat je to i u našem ekumenizmu od najvećeg značaja. I naše ga iskustvo potvrđuje. Katolička je Crkva kod nas uvijek bila od inovjeraca štovana. I onda kad je nijesu voljeli i kad su u njoj gledali rivala i protivnika. Imponirala im je i tada. Uvijek su je susretali s respektom, a ponešto i s nekom — možda u biti i plemenitom — zavišću. Pravili su paralele između svoga vjerskoga života i onoga našega, katoličkoga, obično nama u korist. A centralni momenat kod toga bila je baš živost i nadnaravnost naše religioznosti, njezina spontanost i dosljednost. Uvijek su nas smatrali prvima i kad su nam koješta zamjerali. Opažali su i honorirali moral, revnost i materijalnu nezainteresovanost našega svećenstva, pobožnost i požrtvovnost naših ženskih redova, duhovnu i idejnu solidarnost naših vjernika s Crkvom i s njezinom organizacijom, plodnost i produktivnost našega vjerskog sistema. To nam je bila glavna preporuka u njihovim očima; to je bila najmoćnija — a tiha — propaganda i reklama za katolicizam. Danas, u periodu ekumenizma, valja da to još potenciramo. Plitkoća vjerskog života, lajicizacija običaja i među katoli-

cima i katoličkim svećenicima, minimaliziranje molitve i asketizma, utapanje u moralni nihilizam, što nas okružuje — učinilo bi odmah naš ekumenizam impotentnim i praktično ga pokopalo. Ne samo u milosnom redu, nego i u psihološkom. Nikada ne će inovjerci s povjerenjem pristupati katoličkoj Crkvi, ako osjete da smo mi, bilo u vjerovanju, bilo u moralu, gori od njih. A takova pogibao danas postoji. I akutna je. Modernizam i sekularizacija osjećaju se i među nama na svakom koraku. I među klerom. Barem u početnom stadiju. Pođemo li za njima, slobodno prekrižimo sve svoje ekumenističke planove! Modernizam i ekumenizam ne idu skupa. Vis-à-vis tradicionalnom i konzervativnom istoku ponajmanje. Jedva da je s te strane i sve veće, izrazito zapadnjačko, simplificiranje obrednog života i konstantno potiskivanje posne discipline pozitivan prilog simbiozi s kršćanskim istokom. Ne možemo u isto vrijeme ići u dva dispartatna pravca, slijediti dva oprečna cilja. »Aut-aut!«

Tolerancija kao tradicija i historijsko naslijeđe

Ni u pitanju građanskog približavanja inovjercima, u pojmu religiozne tolerancije na području civilnog života, ne će ekumenistički pokret kod nas naići ni na kakve naročite poteškoće. Ne će jedinstvo stoga, što nas je historija u tom pogledu već školovala, a stoljetno iskustvo urazumilo. Nijesu, sigurno, ni kod nas vjere jedna na drugu gledale — u prošlosti s nutrnjom simpatijom. U srcu smo bili, više manje svi — i mi katolici — ekskluzivisti. Svaka je konfesija bila svijet za sebe. I prema vani po socijalnoj organizaciji, običajima, nošnji. Samo do grubih je ekscesa i eksplozivnih situacija vrlo rijetko dolazilo. Izvana su se čuvale forme, pa makar i s puno orientalne i bizantinske prijetvornosti. Na ulici i u društvu nije se izazivalo. Puštalo se inovjerce na miru. Nije bilo silovitog, a još manje krvavog ometanja inovjernih vjerskih manifestacija. U tuđe se crkve i bogomlje redovito nije diralo. Nijesu se javno ismijavali vjerski običaji drugih. Masovni sukobi na vjerskoj bazi malo su kada izbijali. Ne samo u novije vrijeme — gdje bi se to moglo tumačiti intervencijom državnih vlasti — nego ni u starijim periodima: ni u doba Turaka. Široki slojevi naroda nijesu toga skoro nikada činili: stariji su držali na uzdi mlade. Direktnih pokolja i zločina iz vjerskih motiva vrlo je malo zabilježeno i u kronikama

iz turskih vremena. Ako se je koji i dogodio, krivci su im skoro uvijek bili silnici — pojedinci, bez potpore u narodu i bez društvenog auktoriteta. U sistem to nije prelazilo. Novija istraživanja ranije bosanske povijesti u prvo tursko doba, npr. ona dr-a fra Dominika Mandića, pokazuju da su i prvi tursko-muslimanski osvajači Bosne u vjerskom pogledu bili puno tolerantniji, nego što se je prije mislilo i pisalo, i da je do pritiska na kršćanski elemenat dolazilo više iz političkih pobuda u doba turskih poraza pred austrujskim vojskama — nego iz direktno vjerskih. A kod masovnih turčenja igrali su odlučnu ulogu i mnogi drugi elementi, osobito kod plemstva, čuvanje feudalnih privilegija, a kod puka olakšavanje materijalnih tereta i relativno povoljnija kondicija kmetova u osmanlijskom carstvu od one što su je kmetovi imali pod kršćanskim velikašima onoga vremena. Općenito je ljudima u vjerskim izmješanim krajevima sam zakon života nametao izvjesnu uzdržljivost u međuvjerskim odnosima: svatko je instinktivno osjećao da je to i u njegovu interesu, i u interesu njegove vjere. Tko bi god pokušao da se drugima obračunava ognjem i mačem, morao je računati da će mu se to već sutradan vratiti. Zapali danas tuđu bogomolju, sutra će i tvoja planuti; dočekaš na putu iz zasjede tuđe svatove, sutra ni ti ne ćeš moći mirno prolaziti selom: glava će ti uvijek biti u torbi. Tolerancija je bila logički produkt socijalno-skupinske uzajamnosti: diktat primitivnog razbora. Svi su je pametni ljudi podržavali. Javno je mišljenje sela i kraja držalo usijane glave pod kontrolom. Valjalo je i inovjercima skupa živjeti. Ljudi su se stoga makar i preko volje na cesti pozdravljali, trgovali su jedan s drugim, pohađali se i čestitali jedan drugome blagdane i kućna veselja, dapače su se koji put i »bratili« i »skumljivali« barem »šišanim kumstvom«. Ostalo je to i u poslovici: »Ej, Turčine, za nevolju kume!« A vazda je bilo poedinaca superiorne kulture i superiorne duhovitosti, koji su u toleranciji išli još i dalje, pa je prakticirali iz nutarnje potrebe i iz idealin pobuda, iskreno i velikodušno pomagali sirotinju bez razlike vjere, poklanjali zemljišta i dukate za inovjerne bogomolje — instinktivno osjećajući da im je svatko tko Boga štuje i u religiozno-moralnom pogledu blizu surađivali s pripadnicima i predstavnicima drugih vjera u teškim časovima i općim socijalnim krizama. Ključ slavnoga starobosanskog Gospina svetišta u Olo-

vu stotinama su godina — iza bijega olovskih fratara — čuvali mjesni muslimani. A nešto je slično bilo i s dečanskom nemanjičkom zadužbinom u Srbiji. To je jedna vrsta instinktivne, prirodne logike što je jačim duhovima nametala ideju koegzistencije i na nju ih silila. Mi smo joj već odavna vikli. Ne će nam biti nimalo neobično, budemo li je danas po volji i narednju Crkve, provodili još dosljednije i iz motiva više nadnaravnih i više specifično kršćanskih, ne samo radi taktike, nego iz iskrene ljubavi prema svima i iz duboke svijesti da moramo poštivati svačije pravedno uvjerenje. Priznajući pogreške i na našoj strani (UR. II, 7), prihvaćajući i imitirajući ono što je eventualno kod drugih bolje nego kod nas (UR. III, 15), štujući sve njihove tradicije (Uh. III, 14—17), izbjegavajući svaku nezgodnu emulaciju (UR. III, 18).

Sloboda i socijalna suradnja

Ne mijenjamo tim stanovišta. Evandelje je to uvijek tražilo. Crkva je načelno uvijek na tom insistirala. Valja samo da svi iz toga povučemo i zadnje konsekvencije. Ni u srcu, ni drugome iza leđa ne smijemo nikoga prezirati zbog njegovih vjerskih uvjerenja i nazora (UR. I, 4), svakomu moramo priznavati i ostavljati slobodu savjesti i djelovanja (UR. I, 4), svačije dobre strane i prednosti valja lojalno honorirati, pa i nasljedovati (UR. I), k svakome valja pristupiti s dobrotom i poniznošću (UR. II, 11), u svemu što je pozitivno i ispravno valja s inovjercima plemenito surađivati. I u obrani općih religijskih interesa i na području općega dobra (UR. I, 4), i na socijalnom polju, u zaštiti ljudskog dostojanstva i ljudskih prava i umjetničkom stvaranju, u borbi protiv gladi, nevolje, neznanja (analfabetizma), siromaštva stambene oskudice, ekonomske nejakosti (UR. II, 12). U svim tim stvarima valja radije birati širu organizacijsku bazu nego užu. Ne treba se od drugih vjera tuđiti ni separirati gdje to nije potrebno, gdje to ne traže prava istine i spasenje duša. A i gdje se radi o stvarima i načelnim razlikama, čuvati se valja svake neobjektivnosti, zloradosti, ironije, ruganja, nekorisne i bezobzirne polemike (UR. I, 4).

Sve to zapravo nijesu nikakve novosti, ni u životu Crkve, ni u našim međuvjerskim odnosima.

Stvarne novine

Ono što predstavlja stvarnu i veliku novost prema dosadašnjoj praksi to je približavanje (pravoslavnoj Crkvi) na specifično i direktno religioznom polju u molitvenoj, liturgijskoj i sakramentalnoj praksi. Tu je, dakako, Sabor — rekli smo to već jednom — inaugurirao krupne promjene; revidirao mnoge dosadašnje kanonsko-pravne odredbe, postavio se na drugo konkretno stanovište u reguliranju međuvjerskih odnosa između katoličke i osobito — za nas je to neposredno aktuelno — pravoslavne Crkve. U pozadinu se poturuje ono što nas dijeli — to se ostavlja dobronamjernom strpljivom, proučavanju, bratskim razgovorima i dijalogu (UR. I, 4. II, 9 i 10, III, 18), — morat će ih i kod nas organizirati oni kompetentni — a ističe se ono što nas spaja. A to je načelo prihvaćanje evanđeoske i apostolske nauke u cjelini, istovjetnost pogleda na Euharistiju i sakrament valjano svećeništvo, jedinstven molitveni život. Pravoslavci se više ne tretiraju, nego kao braća u Kristu. Braća dobre volje na putu do potpunijeg sjedinjenja. Uspostavlja se s njima — dakako oprezno i pod nadzorom crkvenog starješinstva — kontakt i u crkvenom zajedništvu: »communicatio in sacris« (OE. 25—25). Nije su više ni »pro foto externo«, tretirani kao raskolnici, ni pod izopćenjem; mogu primati sakramente, sklapati brakove u katoličkoj Crkvi i katolici u njihovoj; mogu i komovati; blagdanskoj se dužnosti može udovoljiti i u jednoj i u drugoj crkvi; mogu se i skupa s nama moliti, osobito za sveto jedinstvo; istu imaju čast pred oltarom kao i mi. A sve se to dosada nije moglo; sve je to dosada bilo zabranjeno crkvenim zakonima.

Promjene su to, sigurno, sekularne i historijske. Mijenja se praksa od punih devet stoljeća. Ali se nad tom novom praksom očito osjeća i dah Duha, koji se nad sve nas nadnio. Ona predstavlja prvi korak do punog jedinstva kršćanskih crkvi među sobom: dobrodošlicu i znak dobre volje. Pružanje ruke preko praga. Razlike se još ne brišu, ali se smanjuju. Pokazuje se ozbiljna volja i želja da se uklone. Očekuje se, navješćuju, obećaju dalji koraci. Uklanjanje se osjećaj međusobnog otuđenja i nepovjerenja. Stvara se atmosfera pomirljivosti i razumijevanja. Vraćamo se pomalo na fluidnu situaciju kakva je, i u našim krajevima, bila nekada u vrijeme Stjepana Prvovjencanog, sv. Save,

sv. Vasilija Ostroškog, koji su bili i pravoslavci i katolici, bratski razgovarali s Rimom, molili javno u svojim crkva-
ma za Papu.

A dakako da će provedbe toga tražiti od nas puno dis-
kretne mudrošći. Crkveni dokumenti o ekumenizmu na nju
i apeliraju (OE. 18, 26—29). Svatko pametan npr. vidi, da
će uza svu teoretsku mogućnost zakonitih mješovitih bra-
kova, trebati svjedovati mladim ljudima i jedne i druge
vjere, da se već u intresu religiozne atmosfere u obitelji
i cjelovita odgoja djece žene i udaju prvotno s osobama
svoje vjere — »Instrukcija Kongregacije za nauk vjere o
mješovitim ženidbama« od 18. III 1966. posebno to nagla-
šuje i motivira — a i da će pohod Mise nedjeljom velika
većina obavljati u svojoj crkvi.

Providencijalne šanse. Pastoralni instinkt

No zato će sigurno otvaranje naših crkava i ispovjeda-
onica pravoslavicima koji ih traže providencijalno poslužiti
i interesima duša i stvari zblizenja. Toliko ih je i dosada
dolazilo na naše propovijedi, blagoslove, Mise i proštenja i
kupovalo našu religioznu literaturu ili tražilo molitve. A
koji su put takvom prilikom željeli i da se ispovijede. Sa-
da ih ne ćemo morati vraćati bez apsolucije i bez Pričesti.
Moći ćemo im obilato zalomiti kruha života i božanske ut-
jehe. A slično će biti i s providanjem bolesnika u vjerski
izmiješanim krajevima. Mnogi će se koji bi inače ostali
bez posljednje vjerske utjehe kod naših pravoslavaca je
nažalost providanje bolesnika dosta zanemareno; oni više
paze na ukop i na blagoslov groba — izmiriti s Bogom i
spremiti na put u vječnost. U najmanju ruku perspektive
su tu. I momenat je približavanja i mirenja tu. Osobito
među klerom. Valja to iskoristiti. Mi ćemo svakako prvi
pružiti ruke (»primos gressus ad illos movendo« UR. I,
4): praviti im posjete, čestitati im blagdane — velika bi
aktivizicija baš u tom pogledu bilo ujednačenje kalendara
— zanimati se za sve religiozne i pastoralne novosti na
njihovoj strani, praviti njihovu štampu, ugovarati i reži-
rati zajedničke ili, barem paralelne, akcije: apologetske,
propagandne, karitativne, informativne, sudjelovati na
teološkim ekumenskim tečajevima i razgovorima, te prije
svega na zajedničkim molitvama za jedinstvo. Bez nervo-
ze i bez reakcije, nađemo li kojiput na što, što nam se ne

svida, ili budemo li dočekani hladno, pa i uvrjednivo. Šutnja su i mir uvijek znak duhovne superiornosti; praštanje je biljeg velikih kršćanskih duša. A bit će uvijek i s druge strane plemenitih srdaca jake i žive vjere, koja će se spremno otvarati djelovanju božanske milosti. Naš će nam pastoralni i ekumenski instikt davati ideje i pokazivati zlatni, srednji put i pravu mjeru. Mnogo od toga radilo se i dosada ovdje ondje. I s korišću. Još pred pedesetak godina posjećivali su se u Sarajevu pravoslavni i katolički (franjevački) bogoslovi. Išli smo na dočeke i bankete dostojanstvenicima drugih vjera. Čestitali smo jedni drugima: i biskupima. Išli na otvaranje bogomolja jedni drugima. Zadnjih godina sve više i sve smionije. Na opće zadovoljstvo pa i edifikaciju. I redovnice se sada, koji put pozivaju jedne drugima u goste i jedne druge posjećuju. A ruka je Božja bila za tim. Anticipiralo se onda — pomalo i »in fraudem legis« — ono što je danas definitivno uzakonjeno. I mali su katolički ljudi znali ponekad kazati: »Krst — krst!« A nijesu se svagdje bili potpuno izubili ni tragovi nekadanjeg jedinstva, hercegovačko zaleđe još u 17. st. bilo u većini katoličko, pa se sve do najnovijeg vremena na veliko vjerski komuniciralo pri popularnim i tradicionalnim bokeljskim crkvenim svečanostima. A nijesu ni Strossmayer i Uccellini bili jedini kod nas, koji su anticipirali ekumenizam: ovdje ondje svi smo pokatkad znali biti njihovi »compelx«-i.

Parola širine. Depolitizacija ekumenskih nastojanja

Širina je u tom pogledu danas parola dana. Širina duše i širina apostolata i ljubavi. Ona mora danas u katoličkim redovima precedirati svemu drugome. Pogotovu mora stajati ispred nacionalnih i nacionalističkih momenata. Ako išta može kod nas ugroziti ekumenizam, može ga ugroziti politika. Naše je pravoslavlje — ne smijemo toga zaboraviti — nacionalističko-srpsko pravoslavlje. Uvijek je bilo skrajnje ponosno na svoje nacionalne tradicije i živo zabrinuto za svoje nacionalne interese. Uostalom, osjetljivosti su velike i s jedne i s druge strane. Osobito iza žalosnih i tragičnih događaja u godinama zadnjeg svjetskog rata. Svi smo joj bili tada postali žrtve. Mržnji: ne toliko vjerskoj, koliko baš onoj političkoj. I njezinim importiranim, pseudonacionalističkim i rasističkim idejama. Ne smije se to više dogoditi. Ako već tko hoće da politizira, neka barem

u to ne upliće Crkve i vjere! Nema na to prava. Po svakoj zdravoj logici to su dva sasvim različita područja i sfere. Jedno je vjera, a drugo narodnost. Jedno je dobro naravnoga reda, drugo nadnaravnoga i božanskoga. Jedno je stvar od ovoga svijeta, predmet ljudskih računa i obračuna, a drugo stvar Evandjelja i vjerovanja, koje stoji nad svim zemaljskim diferencijacijama. Pripadnici svih naroda mogu biti jednakopravni pripadnici i sinovi Crkve. Skrupulozno se na tom polju moramo čuvati svake konfuzije pojmova, ako hoćemo da poslužimo velikom kršćanskom idealu ekumenizma. I nikada ne smijemo uvlačiti politike i nacionalizma u vjerske probleme i pitanja. U vjeri jedinstvo, u politici sloboda! Sloboda za one, koji su na nju pozvani. Ljudi od oltara to nijesu.

Na drugoj strani

Mislimo da smo uglavnom rekli o ekumenizmu u našim prilikama sve ono najvažnije. Ne stojimo pred neposrednim ujedinjenjem. To je sigurno. Ali stojimo pred perspektivama budućnosti koje su — po svemu izgleda — povoljne. Situacija je — i na pravoslavnoj strani — puno bolja nego prije. I kršćanski istok — a naši pravoslavci nijesu u tom nikakva iznimka — osjeća danas, možda i više nego mi, da kršćanstvo ne može više ostati rastavljeno, ako hoće da se afirmira u današnjem svijetu opće kulturne i socijalne krize i velikoga otpada od Boga. Više još nego u doba kad su Turci stajali pred vratima Carigrada, treba i njemu istoku potpora katoličkog zapada, oličena u papinstvu. U puku kod pravoslavnih vjernika — onih boljih — živ je glad za Bogom i za djelotvornim kršćanstvom. Zar se, uostalom, mogu drukčije protumačiti pojave sektarstva (adventizam), jučer i danas, u našem pravoslavlju, pa predratni moćni »bogomoljački pokret«, pa nagli i posve spontani procvat ženskog redovništva baš u poratne dane, pa razmah religiozne štampe (»Misionar«, »Pravoslavlje«)? A i pravoslavni je kler postao, ovo iza rata, puno koncili-jantniji prema katoličkoj Crkvi i puno autokritičniji. Vidi probleme, provodi revizije, aktivira se pastoralno i propa-gandno, postaje svjesniji odgovornosti prema Crkvi i narodu, duhovno je puno radoznaliji prema svemu, što se događa u katoličkoj Crkvi, izbjegava polemiku i sukobe, prati našu religioznu štampu, u stavu je iščekivanja. Ne možemo mu se, to se zna, silom nametnuti. A ne smijemo

no dodvoravati: ne dolikuje apostolima istine; ne polučuje nikakva efekta. Ali približiti mu se možemo, i moramo. Kad nam danas i sama Crkva daje za to mogućnost i na to nas potiče. Baš mi katolici! Nas se manje boje nego unijata, u kojima su do jučer gledali renegate i janjičare. Ne bi kod nas, čini nam se, trebalo previše insistirati na direktivi Dekreta o istočnim Crkvama, da su baš ujedinjene Crkve glavni i najpozvaniji nosioci ekumenskog pokreta (OF. 24).

Eto, učinimo sve, što je do nas, da u njima što više ojača specifično nadnaravni kršćanski osjećaj i religiozna potreba — do unije će pravoslavci doći samo preko ljudi i žena duboke religioznosti iz svojih redova, preko bogotražitelja i »hristoljubaca« — i veselimo se iskreno i strpljivo svakom napretku vjere u njihovoj sredini! A prije svega pazimo, da ih ni u čemu ne sablaznimo i da im imponiramo svojim dubokim i pobožnim kršćanstvom! Lajicizacija će uvijek biti crvena krpa tradicionalističkom i konzervativnom kršćanskom istoku. I, molimo se puno i ustrajno (U. R. I, 4, III, 18)! I ljubimo! Veliko je vrijeme milosti i oko nas i oko njih. Ljubimo! Ljubav je dugotrpna i dobrostiva. Ona ne zavidi i ne hvasta se, ne uzrujava se, sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi (1. Kor. 13, 4—7).

A što je s islamom i s misijama?

A sada samo još nekoliko riječi o misijama i o islamu! O direktnom misionarenju među muslimanima ne može, dakakao, biti ni govora. To bi bila najgora metoda. Kad su neki s njom sporodično pokušavali, uvijek se to pokazalo apsolutno nemogućim, pa dapače i štetnim: dolazilo je do pobuna, procesa, državnih intervencija. Uostalom, ne pokazuju to samo naša iskustva. To je danas opća teza svih islamologa na katoličkoj strani. I svih misionara, koji rade na islamskim terenima ili u islamskoj okolini. I onih najdalekovidnijih, najduhovnijih, najpožrtvovanijih. Kakogod to trebalo psihološki tumačiti, islam je tvrd i otporan prema svakoj akciji izvana. I kardinal Lavigerie, i Charles Foucauld, i njihovi današnji sumišljenici svi su oni složno i jednodušno smatrali i smatraju, da se u islamskim zemljama valja suzdržavati od svakog direktnog misionarenja i evangelizacije i utirati puteve milosti samo djelma pobožnosti, pokore i ljubavi; prezentirati kršćanstvo kao veličinu duše koja imponira svakome,

se ni pred njim ponizivati, niti mu se neukusno i neprirod-
tko ljubi i Boga i dobro. Pojedince to kojiput pod uticajem
milosti predobije i osvoji. Ima već i kod nas pojedinaca,
bivših muslimana, koji su konvertirali na katolicizam po-
sve spontano, a duboko su religiozni i neobično sretni u
svojoj vjeri. Mase to zasada samo impresionira, udobro-
stivljuje, objektivizira, defanatizira. No zato će se svatko,
tko ima otvoreno i pošteno srce, odmah identificirati sa
sugestijama koje nam daje saborska deklaracija o odnosu
Crkve prema nekršćanskim religijama: »Nostra aetate« (od
28. X 1965): i općenito za sve nekršćanske religije i po-
sebno za muslimansku. Treba zaboraviti razdore i razmi-
rice koje su u prošlosti obostranom krivnjom kršćanstvo i
islam učinile neprijateljima, pa cijeliti na muslimanima
njihovu tvrdnu vjeru u jednoga Boga i u njegovu objavu
i moralni zakon, njihovo predanje Bogu, njihovu vjeru u
Božji sud i u život preko groba i njihovu revnost i vele-
dušnosti u molitvi, milostinji i postu, pa se s njima razu-
mijevati i zajednički s njima propagirati socijalnu pravdu,
moralna dobra, mir i slobodu za sve ljude (N Ae. 3, »Ad
gentes« 12, 41, braniti ono što nam je svima zajedničko
(N Ae. 1, Ad G, 12, 15), a uporedo za kršćanstvo svjedočiti
vjerom i životom (N Ae, 2).

Strpljivi i diskretni kontakti

To je kompletan program i za nas. A na toj su bazi i
oni spremni s nama surađivati. Uvijek lojalno i prijateljski,
bez hostilnosti i fanatizma. U koliko se radi o njihovim
ljudima od auktoriteta možemo to sa sigurnošću ustvrditi.
Naša iskustva iz Bosne o tome svjedoče. Rado s nama raz-
govaraju pa i prijateljuju štiju nas (a osobito naše redov-
nice), pohadaju nas, živo se interesuju za novosti iz našega
crkvenog života, nacionalnog i internacionalnog, prate
(neki i naručuju) našu literaturu i štampu, polažu velike
nade u organizacijsku snagu katoličke Crkve i u moć pa-
pinstva, a na korist općim religioznim interesima, prihva-
ćaju lojalnost, pa i s oduševljenjem princip religiozne slo-
bode, tolerancije i opće suradnje.

Moramo to iskoristiti. Moramo studirati islam. Mora-
mo tražiti kontakte.

Reaktivacija rada za vanjske misije

Direktni misijski rad moramo dotle upraviti drugamo: gdje je to i moguće i potrebno, na klasične misijske krajeve, na vanjske misije. Nijesmo ni u tom pogledu potpuno bez tradicije. Nijesmo ni bez iskustva. Između dva svjetska rata bila je misijska misao kod nas prilično popularizirana: uhvatila je bila dosta dubok korijen u vjerničkim masama. Imala je i svojih oduševljenih propagatora. Izlazilo je nekoliko misijskih časopisa i kalendara, a svi su skoro katolički listovi za puk imali i misijsku rubriku. Bilo je u misijama ljudi i iz naših krajeva, — franjevac i isusovac, a ponešto i članova inostranih misijskih družbi: — i u Aziji i u Južnoj Americi. U svim je biskupijama djelovalo »Društvo za širenje vjere« (DŠV), a uporedo s njim »Unio Cleri Missionaria«: pogdjegdje i »Djelo Svetog Djetinjstva«. Razvijala se i financijska akcija i propaganda na pomoć misijama, sa sve više interesa, uspjeha i veledušnosti. I po školama. Osobito su mnogi mali ljudi bili redoviti i oduševljeni pomagači i dobrotvori misija.

S koncem zadnjeg rata sve je to zamrlo. I iza rata smo uglavnom spavali. Nije bilo ni prave mogućnosti da se što ozbiljno učini. Valja to sada odmah reorganizirati. Preko štampe — i one specifično misijske — u prvom redu. U svim pravcima.

Veliki saborski Dekret o misijama »Ad gentes« (od 7. XII 1965) apodiktičan je i konkretan. Misijski rad dužnost je svih vjernika (n. 7, 23, 35, 36); svi oni treba da ga podupru (n. 1). I lajci: u misijama, ali i u domovini (n. 15, 19, 20, 21, 33, 34). Njihovo je surađivati u župskim i dijecezanskim akcijama, a napose voditi brigu o vremenitim potrebama misija, pronalaziti nove forme misijskog lajičkog apostolata, pomagati misijskim narodima na ekonomsko-socijalnom polju (n. 41). U prvom je redu to, dakako dužnost biskupa (n. 5, 6, 29, 33, 38). Svaki se biskup, već po karakteru svoje biskupske službe, kao član hijerarhije, biskupskog kolegija, mora brinuti za čitavu Crkvu. Mora stoga promicati misijski rad u svojoj biskupiji, poticati, osobito bolesnike i patnike, na molitve i žrtve misijama na korist, preporučavati misijska zvanja klericima i dijecezanskim redovničkim zajednicama, propagirati papinska misijska društva i kolekte, slati najbolje svećenike u misije, davati za misije dio dijecezanskih dohodača, brniti

se za misijske institute i sjemeništa, organizirati pastvu za useljenike iz misijskih zemalja: bilo sam, bilo u zajedničkim stvarima preko nacionalnih ili regionalnih Biskupskih konferencija (n. 38). A s biskupima treba da na tom rade i svećenici u pastvi. Oni moraju vjernike poticati na ljubav k misijama i na misijski rad u kathezi i propovijediti; moraju djelovati na obitelj, kako bi u njima živjela ozbiljna misijska svijest; moraju u katoličkim školama i organizacijama buditi misijski smisao i misijska zvanja (n. 23, 24, 25, 26); moraju upućivati vjernike, da se mole za misije i od njih sakupljati darove (n. 39). Profesori sjemeništa i univerza moraju svoje gojence uvoditi u misijske ideje i u predavanju teoloških disciplina isticati misijske momente (n. 39). Redovi i družbe, kontemplativne i aktivne, a tako i sekularni instituti, moraju se i moliti i žrtvovati za misije i osnivati u njima nove kuće (n. 18, 27, 40). I znanstveni rad može se, pohvalno, staviti u službu misijama (n. 41). Osnivati treba i posebne misijske institute za tehničku i duhovnu pripravu lajičkih misijskih radnika (n. 38, 41). A biskupije i župe imaju prema misijama i posebnu kolektivnu odgovornost: mole se za misije i za njih rade, osobito preko svojih odabranih članova, vežu se s misionarima iz svoga kraja i pomažu im, uzimlju koju župu ili biskupiju iz misija za svakog klijenta (n. 37). I organiziraju kolaboraciju svih faktora u domovini, koji se bave misijskim radom (n. 33, 34). Ali od sviju misijskih dužnosti ipak je najglavnija i najuniverzalnija dubok i uzoran kršćanski život, molitva i pokora, te živ interes i suosjećanje s misijskim akcijama drugih kršćanskih konfesija (n. 41).

Samo kod nas, što mi znamo, nije još ni preveden ovaj saborski Dekret o misijama. A ima toliko toga u njemu, što bi se i kod nas i moglo i moralo provesti. Do sada su se praktično samo neki naši muški redovi i već poslali svoje prve misionare u daleki misijski svijet: u Afriku (isusovci) i u Južnu Ameriku (selazijanci). Ali zar se ne bi mogle i naše žene redovničke kongregacije u tom smislu smiono i veledušno maknuti? A i sjemeništa? Barem, dok imamo, kao danas, relativno velik, svećenički priraštaj? Zar se ne bi mogle pomisliti i na posebno Misijsko sjemenište? A pogotovu bismo, odmah, mogli dobiti misijsku komisiju uz Biskupske konferencije i misijske referente po dijecezama. Mogli i morali. »Crkva je na zemlji po naravi svojoj misijska crkva« (n. 2, 35).